

Bitva u Abrittu – zapomenutá porážka Římanů

■ ALEŠ MUČKA (Brno)

Abstract:

Battle of Abrittus – forgotten defeat of Romans

Many people interested in history have already heard about the battle of Adrianople which was held in 378 AD and during which the Roman army was destroyed and the Emperor Valens died. But only few people know about the battle of Abrittus in 251 AD in which the Emperor Decius and his son Herennius Etruscus died and the Roman army was annihilated. However, in the 3rd century, the Roman Empire was still strong enough to be able to cope with such a defeat. The new Emperor Trebonianus Gallus had to make a disadvantageous deal with Goths in 251 AD. This deal demonstrated the military strength of Goths and they became one of the main enemies of Rome. Even after the defeat of the Emperor Decius and his army in the battle of Abrittus, the Romans did not learn from the mistakes and this fact led to the fall of the Empire in the west two hundred years later. The aim of the following text is to explore possibilities and find an explanation of whether the Roman commanders were able to learn from the mistakes of the Emperor Decius and avoid the disaster at Adrianople.

key words: Abrittus; battle of Abrittus; Cniva; Decius; Goths; Trebonianus Gallus

klíčová slova: Abrittus; bitva u Abrittu; Decius; Gótové; Kniva; Trebonianus Gallus

Během dějin římské říše došlo k mnoha krvavým válkám, z nichž některé ve svých dílech podrobně popsali antičtí autoři. Jejich texty se z propagandistických a také z vlasteneckých důvodů zaměřují na vylíčení slavných vítězných bitev a jiných vojenských úspěchů římských legií. Přesto je možné objevit v antických pramenech i záznamy o válečných neúspěších a katastrofách Říma a jeho armády. Asi nejkritičtější historické období na přelomu 4. a 5. století n. l. začalo porážkou východořímského císaře Valenta v bitvě u Adrianopole roku 378, během které zahynul i samotný panovník. I když se jednalo o těžký psychologický šok pro obě poloviny imperia, pohroma na bojišti u Adrianopole nebyla prvním drtivým vítězstvím Gótů a jejich barbarských

spojenců nad římskými jednotkami. První římský panovník, který zahynul během bojů s gótskými útočníky, byl císař Decius. Spolu se svým starším synem Herenniem Etruskem oba padli během bitvy u Abrittu v roce 251 n. l., což nebylo ani dvě desetiletí po prvním doloženém nájezdu Gótů na římské teritorium. I když se možná jednalo o ještě větší vojenskou pohromu než o 127 let později u Adrianopole, politicky nestabilní imperium se s ní dokázalo bez větších potíží vyrovnat a fungovat ještě několik dalších století. Pravděpodobně proto byl střet u Abrittu zastíněn historickými událostmi 4. a 5. století a nebylo mu dosud věnováno tolik pozornosti. Samozřejmě na něj antičtí autoři nezapomněli a vždy jej uváděli ve svých textech jako podstatnou součást dějin císařského Říma. Cílem tohoto článku je důkladný popis a historicko-strategické úvahy o jednotlivých bojových operacích před samotnou bitvou a samozřejmě i o jejím průběhu na základě interpretace skromných informací, které jsou uvedeny ve věrohodných pramenech. Střet u Abrittu představoval jisté varování, že Gótové vedení schopnými veliteli mohou představovat vojenskou hrozbu i pro římské legie, které dosud porazily téměř každého protivníka. Samozřejmě se nabízí otázka, zda by se římscí velitelé dopustili stejných chyb během bitvy u Adrianopole, kdyby si podrobně prostudovali gótský způsob boje u Abrittu. Odpovědi na tyto otázky by měl dát následující text.

1. Vztahy Říma s Góty před rokem 250

První prameny popsaný útok gótských bojovníků na území říše, během kterého bylo vyplněno město Histrie, se odehrál již v roce 238 n. l.¹ Římská říše paralyzovaná politickou nestabilitou během tzv. roku šesti císařů, nemohla účinně vojensky odpovědět, a proto začala za udržení míru platit cizím útočníkům neznámou, ale nejspíš značnou finanční částku.² Ačkoliv římská říše procházela obdobím vnitřní krize, tzv. vládou vojenských císařů, podnikl Philippus Arabs v roce 244 úspěšné tažení proti germánskému etniku Karpů a uzavřel s nimi pro Řím výhodnou mírovou smlouvu.³ Není sice jasné, jak byli do popsaného konfliktu zapojeni Gótové, nicméně vítězný císař přestal platit slíbený tribut, což byla asi jedna z hlavních příčin invaze barbarů, která následovala v roce 250.⁴

¹ Celá událost byla podrobně zaznamenána v DEXIPPOS, *Chroniké historia*, fragment 14, který je součástí *Historia Augusta, Maximus et Balbinus* 16, 3.

² TODD 1999, s. 139.

³ ZÓSIMOS, *Historia nova* I, 19–20.

⁴ TODD 1999, s. 140.

Mezitím se také změnila politická situace římské říše. I když Philippus Arabs dosáhl vítězství, byl si vědom značné vojenské síly barbarů na druhém břehu Dunaje, a proto ponechal na ohroženém úseku několik legií, které měly nejspíš zpočátku alespoň na čas zadržet další invazi Gótů a jiných germánských etnik, dokud do oblasti nedorazí s dalšími jednotkami. Pobyt na ohrožené hranici v těžkých životních podmínkách začal brzy vojákům vadit. Na konci roku 248 proto provolaly legie v Moesii novým císařem svého velitele Pacatiana. Podobná situace nastala také na východních hranicích, kde se o uzurpaci pokusil Iotapianus.⁵ Zoufalý císař Philippus Arabs, kterého opustila většina legií, nabízel senátu svoji rezignaci, ale jeho členové v čele s C. Messiem Quintem Deciem jej přesvědčili, že oba uzurpátoři brzy ztratí podporu svých jednotek a nakonec jimi budou zavražděni.⁶ Loajální senátor byl poté pověřen vedením trestné výpravy do podunajských provincií. Narodil se v Budeliu nedaleko Sirmia v Pannonii, tudíž měl znalosti o poměrech v podunajských provinciích. Svoji vojenskou a politickou kariéru začal již během vlády Alexandra Severa (222–235). Během roku 238 (tzv. rok šesti císařů) zachoval jako správce provincie Hispania Citerior (součást Hispanie Tarraconensis) věrnost stávajícímu císaři Maximinu Thrákovi (235–238). Než Decius dorazil do Moesie, nespokojení vojáci Pacatiana zavraždili a po rychlém obnovení pořádku prohlásili svého velitele Decia v květnu nebo červnu 249⁷ císařem, čímž se asi chtěli vyhnout trestu za svou vzpouru.⁸ Popsaná situace ani žádné jiné řešení nenabízela. Philippus Arabs musel reagovat na vzpouru svých legionářů a minimálně provést několik exemplárních trestů, takže vojáci doslova bojovali o přežití. Decius nyní musel volit mezi dvěma zradami. Kdyby zradil své legie, byl by zcela jistě zavražděn vlastními muži. Pokud by se vzbouřil proti svému císaři, musel by brzy čelit útoku trestné výpravy a v případě porážky i brutální perzekuci.

Jelikož právě pobýval mezi legiemi na Dunaji, byl přímo vystaven nebezpečí další vzpoury vojáků, zatímco císař byl se svými jednotkami daleko na Apeninském poloostrově, a proto Decius přijal císařský titul. Nový uzurpátor rychle shromáždil většinu svých věrných jednotek a rychle vytáhl na Apeninský poloostrov, aby jeho konkurent neměl čas shromáždit početnější vojenské síly. Jeho záměr pravděpodobně vyšel, protože asi tři měsíce po jeho

⁵ POTTER 2004, s. 240.

⁶ SOUTHERN 2001, s. 73–74.

⁷ BOWMAN – CAMERON – GARNSEY 2008, s. 37–38.

⁸ POTTER 2004, s. 240–241.

uzurpaci v září 249 se armády obou panovníků střetly u Verony.⁹ Decius dosáhl rychlého a snadného vítězství, zatímco Philippus Arabs zahynul na bitevním poli a jeho jedenáctiletý syn byl krátce nato zabit v Římě členy Prétoriánské gardy.¹⁰ Rovněž není možné určit alespoň přibližný počet padlých. Legie, kterým velel Philippus Arabs, pravděpodobně utrpěly těžké ztráty, pokud se po smrti svého císaře nevzdaly útočníkům. Armáda uzurpátora Decia utrpěla nejspíš mnohem menší ztráty, jelikož měla více bojových zkušeností a rovněž mohla po zlomení protivníkovy odporu pronásledovat a pobít přeživší nepřátele.¹¹ Vítězný Decius poté bez dalšího odporu vstoupil do Říma, kde kromě potvrzení císařského titulu obdržel také nové jméno, Traianus.

2. Invaze Gótů

Když na přelomu léta a podzimu roku 249 odtáhl uzurpátor Decius na Apeninský poloostrov, odvedl s sebou značnou část římských jednotek umístěných na neklidné dunajské hranici. Gótové a další germánská etnika tak mohli začít provádět loupeživé nájezdy na území bohatých římských provincií, aniž by narazili na vážnější odpor Římanů. Ještě v roce 249 náčelníci Argaita a Guntherich dobyli a vyplenili strategicky významnou římskou pevnost Marcianopolis.¹² Sice se jednalo pouze o loupeživý nájezd lokálního rozsahu, ale je pravděpodobné, že barbarští vojevůdci vyslali nejdříve malou jednotku svých válečníků, aby provedla průzkum bojem před úderem jejich hlavních sil. Bohužel, uvedený předpoklad není možné doložit žádnými věrohodnými prameny.

Masivní barbarské invazi musely římské provincie čelit již příští rok. Podle věrohodných pramenů byl v roce 250 nejvyšším velitelem gótský náčelník Kniva. Jeho vojsko netvořili pouze Gótové, ale také Bastarnové, Karpové, Taifalové a dvě skupiny Vandalů. Další významnou skupinu tvořili římsští dezertéři.¹³ Prameny sice neuvádějí, zda se jednalo o vojáky nespokojené s těžkým životem na Dunaji, nebo o křesťany, kteří se snažili uniknout před státem řízenou perzekucí, ale jistě to byly jedny z hlavních důvodů, proč le-

⁹ BOWMAN – CAMERON – GARNSEY 2008, s. 38; CHRIST 1988, s. 659; POTTER 2004, s. 241.

¹⁰ SOUTHERN 2001, s. 74.

¹¹ Střetnutí obou císařů popisují např. ZÓSIMOS, *Historia nova* I, 22 nebo AURELIUS VICTOR, *De caesaribus* 28, 10.

¹² HEATHER 2002, s. 50.

¹³ BOWMAN – CAMERON – GARNSEY 2008, s. 225.

gionáři přeběhli k nepříteli. Rovněž není možné určit, proč barbari během svého útoku postupovali organizovaně jako profesionální armáda. Pochopitelně měli možnost využít služeb římských dezertérů, kteří je jako vojenští instruktoři mohli naučit římskou taktiku a strategii. Další možností je služba některých gótských a jiných germánských válečníků v římských pomocných sborech, tzv. auxiliích, což dokládají věrohodné prameny.¹⁴ Náhrobní nápis datovaný do roku 208 n. l. dokládá, že v oblasti římské provincie Arábie sloužila malá jednotka pomocných sborů, kterou tvořili Gótové.¹⁵ I když není možné přesně určit, kde se barbarští velitelé naučili římskému způsobu boje, invaze germánských etnik v roce 250 nebyla podle popisu antických autorů žádným chaotickým útokem početné skupiny barbarů.

Jordanes uvádí, že Kniva shromáždil zhruba 300 000 bojovníků a další jednotky spojenců včetně 3 000 Karpů. Své síly rozdělil na dvě části. První bojové uskupení poslal vyplenit římskou provincii Moesii, zatímco sám se 70 000 bojovníky táhl k strategicky významnému městu Novae (dnešní Svišťov).¹⁶ K uvedeným informacím je nutné přistupovat silně kriticky. Antický autor se pokoušel svým dílem oslavovat slavné dějiny Gótů, a proto jím uvedené počty barbarských vojáků jsou silně nadsazené. Logistická přeprava několika stovek tisíc bojovníků přes řeku Dunaj, na které barbari neovládali žádný most, by byla jen na primitivních člunech prakticky nemožná. Velitelé útočníků rovněž neměli jistotu, že se jim chybějící proviant podaří získat během plnění římského venkova. Zemědělci totiž mohli svou úrodu ukryt za městské hradby, které barbari neuměli překonat. Vzhledem k popsaným potížím mohl Kniva vpadnout na území římské říše pouze s několika desítkami tisíc bojovníků. Rovněž jeho bojové uskupení nemohlo tvořit až 70 000 vojáků, ale nejspíš několikanásobně menší počet mužů. Naopak počet Karpů byl pravděpodobně Jordanem záměrně snížen, aby byla zdůrazněna role Gótů v následujících dramatických událostech. Moderní odhad jejich počtu by byl zhruba okolo 10 000 mužů, jelikož právě Karpové vedli během tažení v letech 250–251 samostatný útok na římské provincie, který bude popsán v následujícím textu. Pro samostatné bojové operace by pouze 3 000 bojovníků nestačilo, protože by je snadno porazila i jediná římská legie, která měla v plném stavu disponovat 5 000 až 6 000 vojáků.

¹⁴ Viz Použité prameny a překlady.

¹⁵ HEATHER 2002, s. 49.

¹⁶ JORDANES, *Getica* 18, 101.

I popis tažení byl moderními historiky částečně upraven. Kniva své vojáky nerozdělil do dvou, ale do tří bojových uskupení. První dvě nejdříve překročila řeku Alutus (dnešní Olt) a poté se rozdělila. Již uvedená skupina Karpů pokračovala na severozápad přímo do Dacie, zatímco Kniva a jeho Gótové nejdříve neúspěšně zaútočili na opevněné sídlo Romulu a potom překročili Dunaj mezi městy Sucidava (neznámé sídlo) a Oescus (poblíž dnešní vesnice Gigen). Velitelé Argaith a Guntherich, veteráni loňského tažení, překročili přímo Dunaj a zaútočili na hlavní město provincie Thrákie – Philippopolis (dnešní Plovdiv).¹⁷ Po neúspěšném útoku na město Novae, jehož obráncům velel budoucí římský císař Trebonianus Gallus, překročil Kniva s přeživšími vojáky řeku Iatrus (dnešní Jantra) a spojil se s obláhateli u Philippopole.¹⁸ První etapa invaze je jasným důkazem taktických schopností náčelníka Knivy. První dvě bojová uskupení vpadla přímo do Dacie, kde byla římská obrana nejslabší. Gótský velitel poté nechal Karpy a asi i ostatní spojence plenit provincii, čímž vytvořil hrozbu pro římské posily, které by do oblasti bojů mohly dorazit ze západu. Každé vojsko muselo nejdříve zaútočit na Karpy, kteří znali místní terén v Dacii, aby ochránilo svůj týl před jejich nečekaným útokem, a potom se teprve mohlo zaměřit na Góty v Moesii a Thrákie. Rovněž útok třetí skupiny přímo na provinciální centrum měl svůj strategický význam. Zbylé římské legie umístěné v napadených provinciích se tak prakticky všechny musely stáhnout do měst a pevností, aby ochránily své opěrné body. Proto se barbaři nemuseli obávat střetu na bitevním poli, ve kterém by lépe organizované a disciplinované legionáře porazili jen s vysokými ztrátami. Jelikož barbaři nedisponovali žádnými komplikovanými obláhatelskými zařízeními, nebyli schopni dobýt útokem žádné opevněné římské město. Proto se nejspíš Kniva po několika pokusech o dobytí strategických bodů spojil s druhou skupinou svých gótských bojovníků, aby značný počet barbarských bojovníků vyvolal strach v obležených Římanech, a donutil je tak k vyjednávání o výkupném. Zároveň měl pohromadě jádro svých invazních sil, které bylo chráněno spojeneckými jednotkami v Dacii.

I když se počet jejich obláhatelů výrazně zvětšil, obránci Philippopole stále odmítali kapitulovat. V nastalé patové situaci se Kniva rozhodl zaútočit na další římské opevněné město Nicopolis ad Istrum (poblíž dnešní vesnice Nikjup) a začal se k němu přesunovat s částí svých jednotek. Zhruba ve stejnou dobu dorazil do napadených oblastí i císař Decius se svým starším

¹⁷ BOWMAN – CAMERON – GARNSEY 2008, s. 225–226.

¹⁸ JORDANES, *Getica* 18, 101.

synem Herenniem Etruskem. Jak gótsí velitelé předpokládali, Římané se nejdříve museli střetnout s jejich barbarskými spojenci v Dacii, aby ochránili svůj týl, a teprve potom mohli zaútočit na hlavní invazní síly. Kniva ale zřejmě podcenil rychlost, s jakou se byly legie schopny přesunovat z jedné ohrožené oblasti do druhé. Poblíž Nicopole byli Gótové napadeni a poraženi císařskou armádou. Kniva se potom se zbytky svých jednotek a většinou kořisti stáhl na jih do pohoří Haimos (dnešní Stara Planina).¹⁹ Popsané bojové operace jasně ukazují velitelské schopnosti obou velitelů. Kniva se sice dopustil chyby, když rozdělil své síly a táhl k dalšímu opevněnému strategickému bodu. Situace ale podobný zoufalý krok vyžadovala, protože jeho jednotky již delší dobu bezvýsledně obléhaly Philippopolis a brzy mohly v táboře obléhatelů vypuknout různé epidemie, které mohly vést ke vzpouře a násilnému odstranění vrchního velitele. Přesunem alespoň části svých sil bylo riziko vzpoury a následného rozpadu vojska sníženo. Gótové sice nebyli schopni zdolat městské opevnění, ale cestou měli možnost plenit na římském venkově. I když se Kniva dopustil asi své největší chyby během celého tažení, jeho vojsko se nerozprchlo a ustoupilo do hor, kde římské legie nemohly rozvinout své bitevní formace, a barbaři tak nad nimi získali výhodu. Naopak císař Decius jako vojevůdce naprosto zklamal. Góty sice porazil, ale nenařídil svým mužům jejich pronásledování, a dokonce nepříteli dovolil, aby se stáhl do přírodní pevnosti. Barbarská hrozba tak nezmizela, pouze byla donucena k ústupu.

Další chybou římského vrchního velitele bylo sledování protivníka do pohoří Haimos. Během postupu přes dodnes strategicky významný průsmyk Šipka se Římané utábořili u osady Augusta Traiana (dnešní Stara Zagora), kterou původní obyvatelé nazývali Beroë či Beroja. Vhodného okamžiku k útoku Kniva dokonale využil. Gótský útok Římany zastihl naprosto nepřipravené na boj a Decius se svým synem si zachránili životy jen rychlým útekem z bojiště. Římská armáda byla poražena a prakticky celá zničena.²⁰ Její zbytky se stáhly i s oběma vrchními veliteli k Dunaji a u Novae se spojily s jednotkami Treboniana Galla.²¹ I když byla císařská armáda zničena, Římané se ještě necítili poraženi a Decius začal shromažďovat pro další útok pohraniční jednotky, které v průběhu kampaně zatím neutrpěly žádné vážné ztráty.

¹⁹ BOWMAN – CAMERON – GARNSEY 2008, s. 226.

²⁰ JORDANES, *Getica* 18, 102.

²¹ BOWMAN – CAMERON – GARNSEY 2008, s. 226.

Porážka u Beroje měla katastrofální dopad na obránce Philippopole, jelikož obyvatelé i vojáci se ocitli v naprosto zoufalé situaci. Zničená císařská armáda již nemohla město vyprostit ze sevření barbarů a Gótové povzbuzeni svým vítězstvím by se nejspíš bez boje nestáhli. Aby uklidnil situaci za hradbami, rozhodl se místní velitel Titus Iulius Priscus prohlásit se za císaře. Poté se pokusil s barbary vyjednat podmínky kapitulace, ale Gótové jej podvedli a lstí pronikli do města, které nemilosrdně vyplnili. O dalších osudech Tita Iulia Prisca již věrohodné prameny nic neuvádějí.²² Nejspíš zahynul během gótského útoku na Philippopolis. I když se jednalo jen o krátkou a bezvýznamnou historickou epizodu, byl Titus Iulius Priscus prvním římským císařem, kterému k moci dopomohli barbari. Podobná situace se několikrát zopakovala v 5. století n. l.

Gótové poté přezimovali ve vyplněné Philippopoli a na jaře roku 251 se vydali se svou kořistí a zajatci na pochod k Dunaji. Císař Decius zatím nezáhálal a během několikaměsíční přestávky v bojích shromáždil nové jednotky, ze kterých vytvořil novou armádu. Když se dozvěděl o pochodu nepřítele k řece, chtěl mu odříznout ústupovou cestu a v následném střetnutí odčinit svůj předchozí debakl u Beroje. Obě vojska se střetla na začátku léta roku 251 u Abrittu (dnešní Razgrad).²³

3. Katastrofa u Abrittu

I když byly porážka a smrt císaře Decia populární mezi starověkými a raně středověkými autory, věrohodné prameny neuvádějí téměř žádný popis samotného střetnutí.²⁴ Pouze Zósimos zaznamenal: „(Trebonianus) Gallus střežil břeh řeky Tanais,²⁵ barbari se však rozdělili do tří skupin, z nichž první rozestavili na místě, které bylo zepředu chráněno bažinou. Když jich Decius velmi mnoho zahubil, nastoupila druhá skupina, ale i ta byla zahrnuta na útek; potom se objevil malý počet z třetí skupiny poblíž bažiny. Když dal Gallus Deciovi znamení, aby na nepřátele zaútočil napříč bažinou, Decius postupoval dopředu, aniž prozkoumal terén, uvázl však v bažině s celým svým vojskem a zahrnut deštěm stfel ze strany nepřátel, zahynul společně se

²² GRANT 2002, s. 176.

²³ BOWMAN – CAMERON – GARNSEY 2008, s. 226.

²⁴ Např. AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae* XXXI, 5, 16 a XXXI, 13, 13; JORDANES, *Getica* 18, 103 nebo IOANNES ZONARAS, *Epitome historiarum* XII, 20, 68 aj.

²⁵ Jedná se o chybnou lokalizaci autora, protože antické řecké město Tanais se nacházelo na řece Don.

svými vojáky, z nichž se nepodařilo nikomu se zachránit. Tak tedy skončil vynikající císař Decius.²⁶ Smrt Herennia Etruska popsal ve svém díle Sextus Aurelius Victor: „Mnozí však tvrdí, že smrt Deciů byla slavná. Syn prý odvážně zápolil a padl v boji. Otec však rázně prohlásil, když ho zdrcení vojáci utěšovali mnoha slovy, že ztrátu jediného vojáka nepokládá za významnou. Obnovil tedy boj a padl prý rovněž v tvrdém zápase.“²⁷ Jak konkrétně zahynul samotný císař Decius věrohodné prameny přímo neuvádějí. Pouze raněkřesťanský autor uvádí: „(Císař Decius) ležel mrtvý a nahý na bojišti, ponechán na pospas dravé zvěři a ptákům. Tak skončil nepřítel Boha.“²⁸

Ačkoliv uvedené informace poskytují alespoň částečný popis průběhu bitvy u Abrittu, je nutné k jednotlivým autorům přistupovat opatrně a kriticky. U některých autorů sice neznáme přesná životní data, ale zcela určitě nebyl ani jeden ze tří citovaných autorů očitým svědkem popsaného válečného tažení. Všichni tři proto museli čerpat údaje pro svá díla ze starších zdrojů, a proto je pravděpodobné, že některé údaje jsou značně nepřesné. Dalším důležitým faktorem je rovněž jejich náboženské vyznání. Křesťanští autoři (např. Lactantius) vnímají císaře jako jednoho z velkých pronásledovatelů křesťanů silně negativně a jeho smrt jako Boží trest. Polyteisté (např. Zósimos) se snaží vylíčit Decia jako hrdinu, který i přes smrt svého syna chtěl pokračovat v boji, ale díky zradě budoucího císaře Treboniana Galla nakonec zemřel na bojišti. I přes popsané obtíže je možné si z uvedených pramenů utvořit alespoň obecnou představu o průběhu celého střetnutí.

Jelikož Kniva a jeho velitelé nejspíš znali základy římské bitevní taktiky, je možné, že skutečně vytvořili tři bojové linie nebo podle Zósima skupiny, proti kterým vyrazily římské jednotky. Barbarští velitelé si uvědomovali, že boj proti římským pevným formacím nemají šanci vyhrát, a proto rozestavili svůj třetí sled na okraj bažiny, do které na konci střetnutí legionáře skutečně nalákali. První dvě skupiny tedy měly pouze přilákat svým předstíraným ústupem císařskou armádu k bezpečnému postavení třetí linie, kde Gótové zaujali pevná postavení, ze kterých následně ostřelovali Římany. Legionáři

²⁶ ZÓSIMOS, *Historia nova* I, 23 a český překlad v ZÓSIMOS, *Stesky posledního Římana*. Praha: Odeon 1983, s. 20.

²⁷ AURELIUS VICTOR, *De caesaribus* 29, 5 a český překlad v SEXTUS AURELIUS VICTOR, *Knihy o císařích*. Praha: Svoboda 1975, s. 241.

²⁸ LACTANTIUS, *De mortibus persecutorum* 4, 3 (bez vydaného českého překladu; existuje však slovenský překlad E. JIRKALA: *L. Caelius Firmianus Lactantius O smrti pronásledovatelův. I. Římské impérium na ceste od tradičních kultov ku křesťanstvu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta 2013).

nemohli v bažině udržet své pevné formace, čímž se stali snadnými terči pro barbarské lučištníky, kteří je zabíjeli jednoho po druhém. I když není ve věrohodných pramenech jasně doloženo, zda Herennius Etruscus padl před začátkem poslední fáze bitvy, nebo během ní, všichni uvedení antičtí autoři se shodují, že císař přežil svého potomka alespoň o několik minut. Zabití samotného Decia znamenalo pro obě strany definitivní ukončení boje, po němž se přeživší římstí vojáci nejspíš snažili vyprosit z močálu a opustit bojiště. Asi se ale jednalo jen o malé skupiny přeživších, protože hlavním úkolem římských jednotek byla v nastalé bezvýchodné situaci ochrana jejich císaře.

Bitva u Abrittu jasně ukázala bojové kvality a nedostatky obou vojevůdců. Sice není jasné, která strana si vybrala bojiště, nicméně Kniva dokázal dokonale využít náročného terénu a rozestavil své bojovníky tak, aby nalákal protivníka do smrtelné pasti. Decius naopak podcenil vojenské schopnosti svého barbarského oponenta a dopustil se osudové strategické chyby, když nenařídil důkladný průzkum terénu před bitvou. Pravděpodobně si bojiště vybrali Gótové a Římané jejich výzvu pouze přijali, což by byla další zásadní strategická chyba. Poslední chybou císaře Decia bylo nařízení pokračovat v boji, když všichni jeho vojáci uvízli v bažině. Kdyby se jeho přeživší jednotky pokusily rychle probít zpět na pevnou zem, mohla být alespoň část armády zachráněna a po následném přeskupení a posílení dalšími legiemi zahájit další odvetné akce proti Gótům.

Zósimos se domníval, že jedním z důvodů katastrofální porážky byla zrada budoucího císaře Treboniana Galla: „Když se Deciovy plány dařily podle jeho přání, (Trebonianus) Gallus se začal zabývat myšlenkou na převrat a poslal k barbarům posly se vzkazem, aby se s ním spojili k úkladům proti Deciovi. Barbaři přijali jeho nabídku s radostí.“²⁹ Ačkoliv mohl římský velitel na Dunaji a budoucí císař opravdu vyjednávat s Góty, je značně nepravděpodobné, že by se chtěl s jejich pomocí pokusit o uchvácení moci.

Aby si mohl Trebonianus Gallus činit nárok na císařský titul, musel by jako jeho předchůdce získat loajalitu nestálých podunajských legií, čehož by pravděpodobně dosáhl pouze vítězstvím nad barbarskými útočníky. Decius rovněž nedosáhl žádných výrazných vojenských úspěchů. Sice u Nicopolis ad Istrum zahnal Góty na ústup, ale brzy utrpěl těžkou porážku, po které musel právě s pomocí dunajského velitele obnovit svou armádu. Také pokud by býval chtěl Trebonianus Gallus svrhnout svého císaře a zaujmout

²⁹ ZÓSIMOS, *Historia nova* I, 23. a český překlad (viz pozn. 25) na s. 20.

jeho místo, musel by získat podporu alespoň některých legií, čehož by nedocílil jejich naprostým vyhlazením u Abrittu. Na bojišti byly rovněž zničeny i některé jednotky, které s ním předchozí rok odrážely počáteční nápor barbarů, a v případě státního převratu by si mohl být jistý právě jejich loajalitou. Jedinou skutečností, která by mohla podporovat domněnku o zradě a násilném převzetí moci, je nečekané prohlášení Treboniana Galla za nového císaře přeživšími jednotkami, i když v Římě stále ještě žil mladší syn císaře Decia Hostilianus, kterého nový panovník přijal za svého spoluvládce. Mladícký císař ale brzy zemřel, asi na mor.³⁰ Popsaný historický vývoj mohl mít i jiné příčiny než spiknutí a zradu. Římsí legionáři byli naprosto šokováni zabitím svého císaře barbary a mnozí se ocitli v zajetí nebo pod nebezpečným tlakem barbarů. Proto potřebovali rychle najít jakéhokoliv politického a vojenského vůdce, který by ukončil konflikt, vykoupil zajaté spolubojovníky a pokusil se obnovit dvakrát zničenou císařskou armádu. Trebonianus Gallus zaplatil výkupné za zbytky římských jednotek, které nejspíš byly stále ještě uvězněny v močálu.³¹ Potom uzavřel s Knivou mírovou smlouvu, která byla ale pro Římany naprosto nevýhodná. Gótové si mohli ponechat celou svou kořist i vznešené zajatce a ročně měli dostávat vysoký finanční tribut, aby již znovu nenapadali římské provincie. Poté shromáždil přeživší jednotky a vytáhl na Řím, aby si zajistil svůj císařský titul.³² Jako varovný příklad mu rovněž mohl posloužit osud Tita Iulia Prisca, který se nechal s podporou barbarů prohlásit císařem, ale byl krátce potom zabit svými gótskými spojenci.

4. Dopad na římskou říši

I když byla většina římských záložních jednotek na dunajské hranici zničena, Gótové přesto dodržovali uzavřenou mírovou smlouvu. Jejich další nájezdy jsou zaznamenány až v letech 253 a 254, přičemž se nejspíš jednalo pouze o drobná vojenská střetnutí, jelikož jim soudobé prameny nevěnují téměř žádnou pozornost. Od roku 255 začali barbaři podnikat námořní útoky na římské provincie v Malé Asii a ve východním Středomoří.³³ Jak dokazují popsané historické skutečnosti, Římanům se podařilo během několika let po katastrofě u Abrittu nejen obnovit téměř zničené vojenské jednotky, které

³⁰ CHRIST 1988, s. 663–664.

³¹ TODD 1999, s. 140.

³² GRANT 2002, s. 178.

³³ HEATHER 2002, s. 50.

měly chránit ohroženou podunajskou hranici před nájezdy Gótů, ale nejspíš i posílit a zdokonalit místní obranný systém. Vojenské síly římské říše nebyly porážkou císaře Decia vážně oslabeny a jediným důvodem, proč ihned po roce 251 nenásledovala trestná výprava proti barbarům na protějším břehu Dunaje, byla vnitřní politická nestabilita imperia v 2. polovině 3. století n. l.

Římané na katastrofu u Abrittu ale nezapomněli, což dokazuje poznámka v díle Ammiana Marcellina napsaná o více než sto let později: „Jak jsme se dověděli, smekl se při podobné pohromě z koně, jehož horkokrevnost nedokázal zvládnout, a spadl císař Decius, když udatně bojoval s barbary; a poněvadž byl shozen do močálu, nemohl se odtud ani vynořit, ani se nepodařilo jej nalézt.“³⁴ Antický autor zde srovnává bitvu u Abrittu se střetnutím u Adrianopole roku 378 n. l. V obou případech byli Římané poraženi právě Góty, kteří proti nim použili stejnou taktiku. Vybrali si bojiště, použili část svých sil jako návnadu a následně zničili římské jednotky útokem vybraných sil ze zálohy. Porážka v roce 251 sice měla na vývoj říše pouze minimální dopad, ale kdyby se římscí velitelé poučili z chyb svých předchůdců v roce 251, mohli se vyhnout o 127 let později pohromě, která je pokládána za počátek historických událostí, které vedly až k pádu Západořímské říše.

Bitva u Abrittu roku 251 neznamenalala kolaps římské říše, ale představovala varovný příklad pro následující historické události, které vedly o více než dvě stě let později ke zhroucení imperia na Západě. Gótové vpadli na římské území, kde se mohli pohybovat, aniž narazili na vážný odpor. Provovali jednoho místního vojenského velitele císařem, aby se ho později jako nepotřebného mohli zbavit, a zničili dvě římské armády, které je měly rozdrtit, nebo alespoň vytlačit zpátky za Dunaj, a přitom zabili i císaře Decia s jeho starším synem. Proto by střetnutí u Abrittu nemělo být opomíjeno moderními historiky a zasloužilo by si mnohem podrobnější zpracování v moderních historiografických publikacích, které je většinou popisují jako malou a bezvýznamnou epizodu v dějinách antického Říma.

³⁴ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae XXXI*, 13, 13 a český překlad v AMMIANUS MARCELLINUS, *Dějiny římské říše za soumraku antiky*. Praha: Arista – Baset 2002, s. 666.

Použité prameny a překlady:

- AMMIANUS MARCELLINUS. *Res gestae*. Vyd. John C. ROLFE. London – Cambridge: Harvard University Press 1985 (*The Loeb Classical Library*).
- AMMIANUS MARCELLINUS. *Dějiny římské říše za soumraku antiky*. Překlad Josef ČEŠKA. Praha: Arista – Baset 2002.
- AURELIUS VICTOR. *De caesaribus*. Vyd. Th. Chr. HARLESIIUS. London: A. J. Valpy 1829.
- SEXTUS AURELIUS VICTOR. *Knihy o císařích*. Překlad Bohumila MOUCHOVÁ – Jan BURIAN. Praha: Svoboda 1975.
- DEXIPPOS, *Chronike historia*. Vyd. Ludovicus DINDORFIUS. In *Historici Graeci minores*. Leipzig: Teubner 1870.
- Historia Augusta*. Vyd. David MAGIE. Bury St. Edmunds: St. Edmundsbury Press Ltd. 1991 (*The Loeb Classical Library*).
- IOANNES ZONARAS. *Epitome historiarum*. In *Corpus scriptorum historiae Byzanticae*. Bonn: Weber 1841.
- JORDANES. *Getica*. Vyd. Alfred HOLDER. Freiburg i. B. – Leipzig: Akademische Verlagbuchhandlung von J. C. B. Mohr 1895.
- JORDANES. *Gótské dějiny / Římské dějiny*. Překlad Stanislav DOLEŽAL. Praha: Argo 2012.
- LACTANTIUS. *De mortibus persecutorum*. Vyd. Fr. EDUARDUS A S. XAVERIO. Roma: Typographia Josephi et Nicolai Rossi 1759.
- ZÓSIMOS. *Historia nova*. Vyd. Ludovicus MENDELSSOHN. Leipzig: Teubner 1887.
- ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Překlad Antonín HARTMANN. Praha: Odeon 1983.

Sekundární literatura:

- BOWMAN, Alan K. – CAMERON, Averil – GARNSEY, Peter. *The Cambridge Ancient History XII: The Crisis of Empire, A. D. 193–337*. Cambridge: Cambridge University Press 2008.
- GRANT, Michael. *Římští císařové: Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.* Brno: BB art 2002.
- HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2002.
- CHRIST, Karl. *Geschichte der Römischen Kaiserzeit: Von Augustus bis zu Konstantin*. München: C. H. Beck 1988.
- JIRKAL, Emanuel. *L. Caelius Firmianus Lactantius O smrti prenasledovateľov. I. Rímske impérium na ceste od tradičných kultov ku kresťanstvu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta 2013.

POTTER, David S. *The Roman Empire at Bay AD 180–395*. London – New York: Routledge 2004.

SOUTHERN, Pat. *The Roman Empire from Severus to Constantine*. London – New York: Routledge 2001.

TODD, Malcolm. *Germáni*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1999.

Mgr. Aleš Mučka, Ústav klasických studií FF MU, Arna Nováka 1, 602 00
Brno – střed
361022@mail.muni.cz